



Haziran / June 2019

Cilt/Volume: 3

Sayı/Issue: 1

ISSN: 2587-1706

Anadolu Öğretmen Dergisi
Anatolian Journal of Teacher



www.dergipark.gov.tr/aod

DOI: 10.35346/aod.559196

BİYOLOJİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVRE HAKKI KONUSUNDA BİLGİ, TUTUM VE FARKINDALIKLARI

Işıl ELDENK¹, Prof. Dr. Mehmet YILMAZ²

¹Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye, isilkapran@gmail.com

²Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara, Türkiye, fbmyilmaz@gmail.com

ÖZET

Bu araştırmada Biyoloji Öğretmen adaylarının Çevre Hakkı ile ilgili bilgi düzeyleri, tutumları ve farkındalıkları saptanmaya çalışılmıştır. Gazi Üniversitesi Biyoloji Öğretmenliği bölümü öğrencileri araştırmaya katılmış olup, anket sorularına cevap vererek çalışmaya katkı sağlamışlardır. Araştırma betimsel bir nitelik taşımakta olup, analiz için SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) programı kullanılmıştır. Öğretmen adayları dört ölçme aracına cevap vermişlerdir. Bu ölçme araçları ise şunlardır; demografik bilgilerin öğrenildiği Kişisel Bilgi Testi, çevre ve çevre hakkı kavramlarıyla ilgili bilinç düzeylerini ölçen Çevre ve Çevre Hakkı Başarı Testi, Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği ve Çevre Hakkı Tutum Ölçeği. Araştırmaya 114 öğretmen adayı katılmıştır. Öğretmen adaylarının 19 yaş ve altı ile 20 ve üzeri yaşlarındakilerin bilgi düzeyleri arasında manidar bir farklılık olduğu bulunmuştur. Çevre dersini almayan ve çevre ile ilgili lisans düzeyinde ilk defa ders alan öğretmen adayları arasında manidar bir farklılık gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevre, biyoloji öğretmen adayları, çevre hakkı

BIOLOGY TEACHER CANDIDATES' KNOWLEDGE, ATTITUDE AND AWARENESS ABOUT THE RIGHT TO ENVIRONMENT

ABSTRACT

This study is intended to identify the biological education students' literacy, attitudes and awareness of the right to the environment. Contenders are Gazi University Biological Education students and they have participated in this study by answering the questionnaire. Study is based on descriptive analyses and SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) software was used to analyze. Participants have answered the four testing tool. Personal information test, where the demographic info was acquired; Environmental and environmental rights success test which measures the literacy of environment and right to environment; Environmental Awareness test and Environmental Attitude test. Total of 114 students have participated in the survey. It was identified that there is a meaningful difference between the literacy levels of students of age 20+ and 19-. A meaningful difference was observed between the students with no prior environmental training and the ones who have taken the classes first time in the undergraduate level.

Key Words: Environmental, biology teacher candidates, environmental rights

GİRİŞ

Toplumsal sorunları çözmek için en önde gelen araçlardan biri, kuşkusuz hukuk düzenidir. Bugün çevre sorunları, bütün toplumların önde gelen sorunlarından biri haline gelmiştir. Çevre ile insan arasındaki ilişkileri düzenlemek, belli davranış kuralları getirmek, çevresel sorunları çözmek için, kullanılabilir en etkili araçlardan biri hukuk düzenidir. Devlet gerek çevre sorunlarının çözümü konusunda olsun, gerekse diğer sorunların çözümünde olsun birtakım yetkiler kullanacaksa bunu hukuk kuralları çerçevesinde yapmak zorundadır (Aybay, 1992). Çevre hukukunun yeni bir hukuk dalı olarak ortaya çıkışında, tehlikeli boyutlarda artan çevre sorunlarının bir sonucu olarak çevre ile ilişkilerinin hukuksal kurallara bağlanması ihtiyacı temel etken olduğuna göre, bu hukuk dalının amacı da insan doğal yaşam temellerinin korunması, güvenceye alınması ve geliştirilmesidir (Özdek, 1993, s.65). 19. yüzyıldan başlayarak birçok Avrupa ülkesinde doğal kaynak kullanımı konusunda çeşitli hukuksal düzenlemeler yapılmış olmakla birlikte, Çevre Hukukunun doğuşu, 1960'lı yılların sonuna rastlamaktadır. Bu hukuk dalı günümüzde sahip olduğu niteliklerini yetmişli yıllarda başlayıp doksanlara uzanan çevre sorunsalı kavramı etrafında örmüş, çevre hukukunun gelişmesine yön vermiştir. Bu yöndeki evrim hala devam etmektedir (Aybay, 1992).

Çevre sorunlarının sınır tanımaması, kaybedilen çevresel değerlerin bütün insanlığın ortak mirası olması gibi nedenler, çevre sorunlarının küresel düzeyde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bunun bir gereği olarak, küresel sorunlar uluslararası alanda devletler arası sözleşmelere konu olmaktadır. Bu düzenlemeler uluslararası çevre hukukunun en önemli belgeleridir. Uluslararası hukuk kurallarına göre, çevre hukukunun düzenlenmesi demek, çevre sorunlarına bu bağlamda ulusal düzenlemelerden farklı çözümler getirmek demektir (Pazarcı, 1983). Çevreye ilişkin hukuk kuralları, ağırlıklı olarak insan merkezli bir yaklaşımın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İnsanın varlığı dikkate alınarak, mevcut doğal kaynakların korunması ve kirlenenlerin de iyileştirilmesi ilkesi üzerine kurulmuştur. Bu anlayış hem iç hukukta hem de uluslararası alanda kendini hissettirmiştir. Özellikle uluslararası düzeyde devletlere çok esnek bir hareket alanının bırakılması, antlaşmalardan ayrılma olanağının tanınması, çevre sorunlarının çözümünde daha çok gönüllülük ilkesinin kurulması gibi nedenler sorunun ağırlaşmasında önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Kılıç, 2012, s. 21-39).

Çevre hakkı, insan hakları hukukunun bir ögesi olarak, çevrenin korunmasının ve insanların ondan yararlanmalarının en güçlü moral ve hukuksal dayanağını oluşturmaktadır (Özdek, 1993, s.70). Çevre hukukunu yönlendirecek olan çevre hakkıdır.

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da diğer yeni anayasalar gibi, çevre hakkını açıkça tanımakta, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Söz konusu düzenlemenin yapıldığı 56 ncı madde, çevreyi koruma ödevini devlete ve vatandaşlara yüklemek yoluyla, 1982 anayasasının bu hakkı oldukça geniş bir biçimde tanıyan anayasalar arasında yer almasını sağlamış bulunmaktadır (Özdek, 1993, s.83). İnsan hakları ile ilgili temel metinlerde yer almayan çevre hakkı, doğrudan veya dolaylı olarak (sağlık, yaşam hakkı gibi bazı temel haklarla ilişkilendirilerek) birçok devletin anayasasında düzenlenmiştir. Ancak şunu söylemek gerekir ki, anayasalarında hüküm bulsun ya da bulunmasın ülkelerin çoğu, çevre korumasına yönelik genel bir mevzuata sahip bulunmaktadır (ABD, Almanya, Kolombiya, Venezüella, Portekiz vs.) (Kaboğlu, 2005, s.36).

Çevre hakkının öznesi kısaca herkes, çevre değerlerinin tümü ve gelecek kuşaklar olarak değerlendirilmektedir. Çevre hakkı bir insan hakkı olarak, değerlendirilse de esasında bu hakkın asıl öznesi fiili olarak çevredir (Turgut, 1998, s. 144). Çevre hakkının yararlanıcısı olan birey, çevrenin korunması ve geliştirilmesiyle de yükümlü tutulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. maddesine göre; "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların görevidir" (Kayserilioğlu, 2006, s.18). Çevre hakkının toplulukları yükümlü kılması, bu hakkın toplumda dayanışmayı gerektiren özelliğiyle de bağlantılıdır. Hakkın gerçekleşmesi için gerekli olan dayanışma, yükümlülere hakkın yaşama geçirilebilmesi için katılımında bulunma ödevini yükler (Özdek, 1993, s. 108). Çevre koruyuculuğunun devletin bir görevi olması, devletin sosyal yaşamı, yaşamın temellerini koruyacak bir biçimde güvence altına alma zorunluluğundan kaynaklanmaktadır (Özdek, 1993, s.113).

Çevre hakkı, çevre koruması ve geliştirilmesi konularını içerir. Çevre hakkından bireyler yararlanır ve bundan sorumlu tutulurlar. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. maddesine göre; "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların görevidir." Dolayısıyla bireyler, sağlıklı bir çevrede yaşamalarının gerektiğini bilmelidirler. Bu nedenle bireylere çevre ve çevre korunması bilinci kazandırılmalıdır. Bireylere çevre ile ilgili olumlu davranışların kazandırılmasında, yeni nesiller yetiştirecek olan öğretmen adayları tarafından çevre hakkının anlaşılması önemlidir.

Öğretmen adayları çevre hakkı kavramından ne anlamaktadırlar? Çevre hakkı algılamasında öğretmen adaylarının ölçeklere verdiği cevaplar, cinsiyetlerine, yaşlarına, anne-baba eğitim durumlarına, anne-baba mesleklerine, ailenin gelirine, çevre/ekoloji ile ilgili ders

almış olması durumuna göre ne düzeyde farklılık göstermektedir? Anayasada yer alan çevre hakkı kavramı, çevre bilincini sağlama adına ne düzeyde yeterlidir?

Tutum, öğretmen adaylarının çevre ve çevre hakkı ile ilgili bildiklerini ele alış biçimleri, sorunlar karşısında göstermiş oldukları davranışlardır. Farkındalık, öğretmen adaylarının çevre ve çevre hakkı kavramı hakkında algılama becerilerini, farklı bir deyişle, konunun ne kadar bilincinde olduklarını göstermektedir. Ölçeklerde kullanılan tutum ve farkındalık kavramları bu tanımlamaları içermektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma betimsel türde olup, genel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Güz Döneminde, Ankara Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Bölümü Biyoloji Öğretmenliği Ana Bilim Dalında eğitim gören 114 öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak öğretmen adaylarının çevre ve çevre hakkı kavramı ile ilgili bilgilerini ölçmek amacıyla “Çevre ve Çevre Hakkı Başarı Testi”, öğretmen adaylarının çevre hakkı kavramından anladıklarının davranışa dönüştürülmesine yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla “Çevre Hakkı Tutum Ölçeği”, öğretmen adaylarının çevre sorunlarına ve çevre hakkına farkındalıklarını ölçmek amacıyla “Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği” ve demografik yapıyı gösteren “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Öğretmen adaylarına veri toplamak için uygulanan ölçme aracı dört bölümden oluşmaktadır. Ölçekler araştırmacı tarafından hazırlanmış, uygulanmış ve değerlendirilmiştir.

Kişisel Bilgi Formunda öğretmen adaylarının kendisi ve ailesiyle ilgili bağımsız değişkenler bulunmaktadır. Kişisel bilgi formundaki bağımsız değişkenler yaş, cinsiyet, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, anne meslek bilgileri, baba meslek bilgileri ve aylık gelirleri, bunun yanında altı seçmeli sorudan oluşmuştur.

Çevre ve Çevre Hakkı Başarı Testi (ÇÇHBT) adı verilen ölçekte 17 madde yer almaktadır. Testte yer alan sorular çoktan seçmeli beş seçenekten oluşmaktadır. Madde analizleri sonucunda madde ayırt ediciliği ,20 altındaki ve negatif değerlikli beş madde ölçekten çıkartılmış ve nihai ÇÇHBT geliştirilmiştir. Cronbach Alpha güvenirlik hesaplamasından yararlanılmıştır. Nihai ÇÇHBT ölçeğinin güvenilirliği .687 olarak belirlenmiştir. Açıklayıcı faktör analizinin 17 madde için özdeğeri, birin üzerinde altı bileşenden oluştuğu belirlenmiştir.

Toplam varyansın %20'sini birinci bileşen, %10,087'sini ikinci bileşen, %9,003'ünü üçüncü bileşen, %8,505'ini dördüncü bileşen, %7,547'sini beşinci bileşen, %6,332'sini altıncı bileşen oluşturmuştur. Toplam varyansa %61,474 oranında katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Çevre Hakkı Tutum Ölçeği (ÇHTÖ) beşli Likert tipinde hazırlanmıştır. Her zaman, çoğunlukla, ara sıra, nadiren ve hiçbir zaman kriterlerine uygun olarak öğretmen adaylarının tutumları ölçülmek istenmiştir. Ölçme aracı 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte, Her zaman cevabına beş, Çoğunlukla cevabına dört, Ara Sıra cevabına üç, Nadiren cevabına iki, Hiçbir zaman cevabına bir puan verilerek derecelendirmesi yapılmış ve değerlendirilmiştir. Anketin güvenilirlik katsayısı Cronbach Alpha değeri 0,728 bulunmuştur. Ölçekteki verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) ve Bartlett testi uygulanmıştır. KMO değeri 0,728 olarak tespit edilmiştir. Bartlett küresellik testi sonuçları incelendiğinde ki-kare ($X^2=371.002$; $p<.05$) değeri anlamlıdır, veriler normal dağılım göstermektedir. Ölçeğin faktör sayısı belirlendikten sonra döndürülmüş bileşenler matrisi oluşturularak maddelerin faktörlere dağılımı incelenmiştir. Faktör analizinde her bir maddenin yük değerinin .60 ve üzeri olduğu, bu nedenle yük değerlerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Ortak faktör varyansları .6 ile .8 arasında değişmektedir. Bu sonuç değişkenler arasında homojenlik olduğunu gösterir. Bu nedenle ölçek amacına uygundur.

Çevre Hakkı Farkındalık Ölçeği (ÇHFÖ) 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte Kesinlikle Katılıyorum beş, Katılıyorum dört, Kararsızım üç, Katılmıyorum iki, Kesinlikle katılmıyorum bir puan verilerek değerlendirilmiştir. Bu ölçme aracı beşli Likert tipinde hazırlanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri ,709 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin faktör analizine uygunluğuna bakılması için Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) testi ve Bartlett testi uygulanmıştır. KMO testi değişkenler arasındaki korelasyonları ve faktör analizinin uygunluğunu ölçen bir testtir. Ölçeğin KMO değeri .810 olarak hesaplanmıştır. Bartlett testi sonucunda hesaplanan ki-kare test istatistiğinin anlamlı çıkması, elde edilen verilerin normal dağılım özelliği gösterdiğini ifade eder. Ölçekte ki-kare testi istatistiği ($X^2= 905,816$; $p<.05$) anlamlı çıktığı için, veriler normal dağılım göstermektedir. Ölçeğin döndürülmüş bileşenler matrisi oluşturularak maddelerin faktörlere dağılımı incelenmiştir. Her bir maddenin yük değerinin .6 ve üzeri olduğu, bu nedenle yük değerlerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Ortak faktör varyanslarının .6 ve .9 arasında değiştiği ölçülmüştür. Bu nedenle ölçek amacına uygundur.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizi SPSS (Statistical Package For Social Sciences) bilgisayar programı kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen bilgilere göre ölçekte t testi ve varyans analizi yoluyla karşılaştırma yapılmıştır. Cinsiyet farkı ve birinci, beşinci ve altıncı sorular için 't' testi uygulanmıştır. Anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba mesleği, aylık gelirleri ve ikinci, üçüncü ve dördüncü sorular için farklılık gösterip göstermediği tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılarak ölçülmüştür. Çevre ve Çevre Hakkı Başarı Testinde doğru verilen cevaba bir, yanlış verilen cevaba sıfır puan verilerek değerlendirme yapılmıştır. Güvenirlilik analizi Cronbach Alpha güvenirlilik katsayısı hesaplanarak bulunmuştur. ÇHTÖ' deki ve ÇHFÖ' deki her bir maddeye verilen en çevre lehinde yanıtı beş puan verilirken, en az çevreci yanıtı bir puan verilerek değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Cinsiyet ile çevre ve çevre hakkına yönelik tutumlar, başarı testi ve farkındalık ölçekleri arasındaki ilişkinin saptanmasında t-testi uygulanarak çözümlene yapılmıştır. Bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Cinsiyetin Ölçekler Üzerindeki Etkilerinin Analiz Sonuçları

Grup İstatistikleri							
	Cinsiyet	N	X	SS	T	df	p _p
ÇÇHBT	Kız	95	11,10	2,63	0,100	110	0,920
	Erkek	17	11,17	3,02			
ÇHTÖ	Kız	95	32,20	6,79	0,216	110	0,829
	Erkek	17	31,82	5,37			
ÇHFÖ	Kız	95	39,94	7,61	1,271	110	0,207
	Erkek	17	37,41	7,36			

Ölçeklerin uygulanması sonucunda Tablo 1'de görüldüğü gibi çevre ve çevre hakkı başarı testi, çevre hakkı tutum ölçeği ve çevre hakkı farkındalık ölçeklerinin cinsiyete göre istatistiksel olarak manidar bir farklılık yaratmadığı görülmüştür ($p>0,05$).

Yaş ile çevre sorunlarına yönelik tutumlar, farkındalık ve çevre ve çevre hakkı başarı testi arasındaki ilişkinin saptanmasında tek faktörlü ANOVA (one way ANOVA) kullanılmıştır. Bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Yaşın Ölçekler Üzerindeki Etkisinin Analiz Sonuçları

		Kareler toplamı	Df	Kareler ortalaması	F	P _p	Scheffe
ÇÇHBT	Gruplar arasında	166,412	2	83,206	14,281	,000	1-2 1-3
	Gruplar içinde	635,079	109	5,826			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	29,939	2	14,969	,342	,711	
	Gruplar içinde	4773,776	109	43,796			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	29,273	2	14,636	,250	,779	
	Gruplar içinde	6380,290	109	58,535			
	Toplam	6409,562	111				

Tablo 2'ye bakıldığında bilgi testini uygulayan gruplar arasında $p < .05$ olduğu için manidar bir farklılık olduğu söylenebilir. 19 yaş ve altı öğretmen adayları ile 22 ve üstü yaş grubuna giren öğretmen adayları arasında bilgi testinde manidar bir farklılık vardır ($p < .05$). Çevre hakkı tutum ve çevre hakkı farkındalık ölçekleri ile yaş arasında manidar bir farklılık yoktur ($p > .05$).

Anne eğitim durumunun çevre hakkı bilgi testi, çevre hakkı farkındalık ve çevre hakkı tutum ölçeği üzerine etkisinin olup olmadığına ilişkin sonuçlar tek faktörlü ANOVA (One Way ANOVA) ile analiz edilmiştir. Bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Anne Eğitim Durumunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Hesaplanması

		Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	P _p	Scheffe
ÇÇHBT	Gruplar arasında	38,842	7	5,549	,757	,625	
	Gruplar içinde	762,649	104	7,333			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	349,781	7	49,969	1,167	,328	
	Gruplar içinde	4453,934	104	42,826			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	406,403	7	58,058	1,006	,432	
	Gruplar içinde	6003,159	104	57,723			
	Toplam	6409,563	111				

Anne eğitiminin öğretmen adaylarının başarı testi, çevre hakkına karşı farkındalıkları ve çevre hakkına olan tutumları arasında herhangi bir manidar farklılık gözlenmemiştir ($p > .05$).

Baba eğitim durumunun öğretmen adaylarının çevre hakkı başarı testi, çevre hakkı farkındalık ölçeği ve çevre hakkı tutum ölçeği üzerine etkisinin olup olmadığı gözlemlenmek

istenmiştir. Bu uygulama tek faktörlü ANOVA (One Way ANOVA) ile analiz edilmiştir. Bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Baba Eğitim Durumunun Ölçekler Üzerinde Etkisinin Analiz Sonuçları

		Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	P _p	Scheffe
ÇÇHBT	Gruplar arasında	34,740	5	6,948	,961	,445	
	Gruplar içinde	766,751	106	7,233			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	163,018	5	32,604	,745	,592	
	Gruplar içinde	4640,696	106	43,780			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	333,481	5	66,696	1,164	,332	
	Gruplar içinde	6076,081	106	57,322			
	Toplam	6409,562	111				

Baba eğitim durumunun öğrencilerin ÇÇHBT, ÇHFÖ, ÇHTÖ üzerine manidar bir farklılık olmadığı gözlenmiştir ($p>0,05$).

Annenin meslek sahibi olması, öğretmen adaylarının cevapladığı ÇÇHBT, ÇHFÖ, ÇHTÖ üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığı ölçülmüştür. Bu ölçme işleminin analizi tek faktörlü ANOVA kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Anne Mesleğinin Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları

		Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	P _p	Scheffe
ÇÇHBT	Gruplar arasında	23,618	4	5,905	,812	,520	
	Gruplar içinde	777,873	107	7,270			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	224,560	4	56,140	1,312	,270	
	Gruplar içinde	4579,155	107	42,796			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	88,065	4	22,016	,373	,828	
	Gruplar içinde	6321,498	107	59,079			
	Toplam	6409,562	111				

Annenin meslek sahibi olması ve hangi mesleğe sahip olduğu, öğretmen adaylarının yanıtladığı ÇÇHBT, ÇHTÖ, ÇHFÖ üzerinde manidar bir farklılık yaratmadığı gözlenmiştir ($p>0,05$).

Baba mesleğinin öğretmen adaylarının ÇÇHBT, ÇHTÖ ve ÇHFÖ etkileyip etkilemediğinin tespiti için tek yönlü varyans analizi ANOVA kullanılmıştır. Bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Baba Mesleğinin Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları

		Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	P _p	Scheffe
ÇÇHBT	Gruplar arasında	23,240	6	3,873	,518	,794	
	Gruplar içinde	778,238	104	7,483			
	Toplam	801,477	110				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	130,811	6	21,802	,485	,818	
	Gruplar içinde	4672,162	104	44,925			
	Toplam	4802,973	110				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	269,489	6	44,915	,761	,602	
	Gruplar içinde	6137,988	104	59,019			
	Toplam	6407,477	110				

Baba mesleği ve babanın hangi mesleğe sahip olduğu, öğretmen adaylarının cevap verdiği ÇÇHBT, ÇHTÖ ve ÇHFÖ arasında manidar bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Öğrencilerin evine giren aylık gelirin çevre ve çevre hakkı başarı testi, çevre hakkı tutum ve çevre hakkı farkındalık ölçeklerini etkileyip etkilemediğini görebilmek için tek yönlü varyans analizi ANOVA kullanılmıştır. Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7: Aylık Gelirin Ölçekler Üzerine Etkisinin Tespiti Analiz Sonuçları

		Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	P _p	Scheffe
ÇÇHBT	Gruplar arasında	49,455	5	9,891	1,394	,232	
	Gruplar içinde	752,036	106	7,095			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	60,975	5	12,195	,273	,927	
	Gruplar içinde	4742,739	106	44,743			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	302,610	5	60,522	1,050	,392	
	Gruplar içinde	6106,952	106	57,613			
	Toplam	6409,563	111				

Öğretmen adaylarının evlerine giren aylık gelirin, ÇÇHBT, ÇHFÖ ve ÇHTÖ üzerinde manidar bir farklılıktan söz edilemez ($p>0,05$).

“Çevre/ekoloji dersi aldınız mı?” sorusunun ÇÇHBT, ÇHTÖ ve ÇHFÖ üzerindeki etkisinin analizi için t testi uygulanarak çözümlene yapılmıştır. Öğretmen adayları soruya evet, hayır, bilmiyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Bulgular Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8: Çevre /Ekoloji ile İlgili Ders Aldınız mı? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları

t Testi							
	Birinci soru	N	X	S.S	T	df	P _p
ÇÇHBT	Evet	88	11,53	2,35	,022	108	,983
	Hayır	22	9,63	3,37			
ÇHTÖ	Evet	88	32,34	6,45	1,562	108	,121
	Hayır	22	31,50	7,30			
ÇHFÖ	Evet	88	39,39	7,54	1,905	108	,059
	Hayır	22	39,95	8,24			

“Çevre/ekoloji ile ilgili ders aldınız mı?” sorusuna verilen yanıtlara göre $p=,983>,05$ olduğundan ÇÇHBT, ÇHTÖ ve ÇHFÖ arasında manidar bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Çevre dersinin ilk olarak nerede alındığının sorusunun analizi için tek yönlü varyans analizi ANOVA uygulanmıştır. Öğretmen adayları soruya dersi almadım, ilkokulda, ortaokulda, lisede ve lisans eğitiminde aldım cevaplarımı vermişlerdir. Bulgular Tablo 9’da gösterilmektedir.

Tablo 9: Çevre/ Ekoloji Dersini İlk Olarak Nerede Aldınız? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları

		Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	P _p	Scheffe
ÇÇHBT	Gruplar arasında	109,578	4	27,395	4,236	,003	1-5
	Gruplar içinde	691,913	107	6,466			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	27,330	4	6,833	,153	,961	
	Gruplar içinde	4776,384	107	44,639			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	159,794	4	39,948	,684	,605	
	Gruplar içinde	6249,769	107	58,409			
	Toplam	6409,562	111				

Başarı testinde gruplar arasında manidar bir farklılık görülmüştür. Çevre ve Çevre Hakkı Başarı testini cevaplayan öğretmen adayları arasında çevre dersini hiç almayanlar ve dersi ilk olarak lisans eğitiminde alanlar arasında manidar bir farklılık ortaya çıkmıştır ($p=,003<,05$). Çevre hakkı tutum ölçeği ve çevre hakkı farkındalık ölçekleri için bir farklılıktan bahsedilemez ($p>0,05$).

“Çevre/ekoloji eğitiminin yeterli olduğuna inanıyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplar tek yönlü varyans analizi ANOVA ile incelenmiştir. Bulgular Tablo 10’da belirtilmektedir.

Tablo 10: Çevre/Ekoloji Eğitiminin Yeterli Olduğuna İnanıyor musunuz? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları

ANOVA		Kareler toplamı	Df	Kareler ortalaması	F	P _p	Scheffe
ÇÇHBT	Gruplar arasında	33,052	2	16,526	2,344	,101	
	Gruplar içinde	768,439	109	7,050			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	142,593	2	71,297	1,667	,194	
	Gruplar içinde	4661,121	109	42,763			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	250,095	2	125,047	2,213	,114	
	Gruplar içinde	6159,468	109	56,509			
	Toplam	6409,562	111				

“Çevre/ekoloji eğitiminin yeterli olduğuna inanıyor musunuz?” sorusuna öğretmen adaylarının vermiş olduğu yanıtlar ÇÇHBT, ÇHFÖ ve ÇHTÖ üzerinde manidar bir farklılık oluşturmadığı analiz sonucundan görülmektedir ($p>0,05$).

“Çevre koruma bilinci gelişmesinde hangisi daha etkilidir?” sorusuna yanıt olarak öğretmen adayları, okullar, yazılı-görsel basın, aile, çevre kuruluşları ve internet cevabını vermişlerdir. Öğretmen adaylarının cevaplarının analizi için tek yönlü varyans analizi ANOVA kullanılmıştır. Bulgular Tablo 11’de belirtilmiştir.

Tablo 11: Çevre koruma bilinci gelişmesinde hangisi daha etkilidir? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisinin Analiz Sonuçları

ANOVA		Karelerin toplamı	df	Karelerin ortalaması	F	P _p	Scheffe
ÇÇHBT	Gruplar arasında	16,872	4	4,218	,575	,681	
	Gruplar içinde	784,619	107	7,333			
	Toplam	801,491	111				
ÇHTÖ	Gruplar arasında	36,140	4	9,035	,203	,936	
	Gruplar içinde	4767,575	107	44,557			
	Toplam	4803,714	111				
ÇHFÖ	Gruplar arasında	186,423	4	46,606	,801	,527	
	Gruplar içinde	6223,140	107	58,160			
	Toplam	6409,563	111				

“Çevre koruma bilinci gelişmesinde hangisi daha etkilidir?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde ÇÇHBT, ÇHTÖ ve ÇHFÖ üzerinde bir farklılıktan söz edilemez ($p>0,05$).

“Çevre konusunda sizi en iyi anlatır?” sorusuna verilen cevaplar t testi ile analiz edilmiştir. Bulgular Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12: Çevre Konusunda Sizi En İyi Anlatır? Sorusunun Ölçekler Üzerine Etkisinin İncelenmesi

Grup İstatistikleri		Besinci soru	N	X	S.S	T	df	Pp
ÇÇHBT	1,00	89	11,22	2,64	,022	108	,983	
	2,00	21	11,23	1,94				
ÇHTÖ	1,00	89	32,58	5,85	1,562	108	,121	
	2,00	21	30,09	9,06				
ÇHFÖ	1,00	89	39,96	6,39	1,905	108	,059	
	2,00	21	36,57	10,56				

Yapılan analiz sonucu verilen cevapların ÇÇHBT, ÇHTÖ ve ÇHFÖ üzerinde manidar bir farklılık bulunmamıştır ($P> 0,05$).

“Ekoloji/Çevre dersi zorunlu olmalı mıdır?” sorusuna cevap veren öğretmen adaylarının dersin zorunlu olması veya zorunlu olmaması yönünde seçimlerini yapmışlardır. Buna göre verilen cevapların analizi için t testi uygulanmıştır. Bulgular Tablo 13’te gösterilmiştir.

Tablo 13: Ekoloji/Çevre Dersi Zorunlu Olmalı Mıdır? Sorusunun Ölçeklere Etkisinin Analiz Sonuçları

Grup İstatistikleri		N	X	S.S	T	df	P _p
ÇÇHBT	Altıncı soru						
	Evet	102	11,10	2,73	,354	109	,724
	Hayır	9	10,77	1,92			
ÇHTÖ	Evet	102	32,46	6,62	1,971	109	,051
	Hayır	9	28,00	4,84			
ÇHFÖ	Evet	102	39,50	7,70	,025	109	,980
	Hayır	9	39,44	6,74			

“Ekoloji/çevre dersi zorunlu olmalı mıdır?” sorusunun çevre ve çevre hakkı başarı testi, çevre hakkı tutum ölçeği ve Çevre hakkı farkındalık ölçeği için $p>0,05$ olduğundan manidar bir farklılıktan söz edilemez.

TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Araştırmada, cinsiyet farkının ölçekler üzerinde farklılık yaratmadığı ölçülmüştür.

Şama (2003), yaptığı çalışmada kız ve erkek öğrencilerin çevre sorunlarına yönelik tutumları arasında manidar bir fark bulmuştur. Bu farklılığa göre, kız öğrencilerin çevresel tutumlarının erkek öğrencilerden daha olumlu olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle araştırma bu bulgularla örtüşmemektedir.

Yapılan çalışma öğretmen adaylarının yaş farkının başarı testi üzerinde manidar bir farklılık olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yaş ilerledikçe çevre ve çevre hakkı kavramı ile ilgili bilgi düzeyleri daha da artmış ve sorulara doğru cevaplar verdikleri gözlenmiştir.

Erol ve Gezer, 2006 yılında sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının çevre ve çevre sorunlarına yönelik tutumlarını ölçtüğü çalışmada, 21 yaşından büyük öğrencilerin tutumları, 21 yaşından küçük öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarına göre daha olumludur sonucuna ulaşmışlardır. Bu görüşler çalışmayı destekler niteliktedir.

Yapılan araştırma sonucunda anne-baba eğitim durumları ve anne-baba mesleklerinin ölçekler üzerine manidar bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Erol ve Gezer (2006), Pamukkale Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim dalında 225 öğretmen adayı üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Araştırmada öğretmen adaylarının anne-babalarının öğrenim durumlarının çevreye yönelik tutumlarına olan etkisi incelendiğinde

anamlı bir ilişki bulunmamıştır. Babası çalışan öğretmen adaylarının çevreye yönelik tutumları incelendiğinde manidar bir farklılıktan söz edilemez. Yapılan araştırma bu görüşleri destekler niteliktedir. Ancak Erol ve Gezer'in yaptığı araştırmada anne meslek bilgilerine bakıldığında annesi çalışan adayların, annesi çalışmayan adaylara göre çevreye karşı tutumları daha olumludur (s.71-73). Yapılan araştırma bu görüşü desteklememektedir.

Uygulanan ölçme aracında öğretmen adaylarının “Çevre/ekoloji dersini ilk olarak nerede aldınız?” sorusuna verdikleri yanıtta dersi almadım ve dersi ilk olarak lisans eğitiminde aldım diyenler arasında manidar bir fark olduğu görülmüştür. Dersi alanların çevre ve çevre hakkı bilgilerinin ölçüldüğü ölçekte daha başarılı oldukları görülmüştür.

Engin (2003)'ten aktaran Uzun (2007)'a göre, fen bilgisi ve biyoloji öğretmen adaylarının üniversite öğrenimleri sırasında aldıkları ekoloji dersi öncesi ve sonrasındaki çevre bilgileri ile tutumlarının belirlenmesi hedeflenen bir çalışma yapılmıştır. Çalışma, 216 öğretmen adayı üzerinde yürütülmüş; sonuç olarak, öğretmen adaylarının lisans eğitimleri boyunca çevre ile ilgili bilgilerini geliştirmeden mezun oldukları, sahip oldukları olumlu çevre tutumlarının, eğitimlerinin son yılında da değişmediği belirlenmiştir. Bunun yanında, bilgi ile tutum arasında pozitif ilişki saptanmış; söz konusu ilişki, birinci sınıflar için düşük, dördüncü sınıflar için ise orta düzeyde bulunmuştur (s. 29). Araştırma yapılan çalışmayı destekler niteliktedir. Ekoloji dersi alanlar ve almayanlar arasındaki fark, Uzun (2007) belirttiği gibi birinci sınıflar ve dördüncü sınıflar arasındaki bilgi ve tutum arasındaki pozitif ilişkiye benzetilmektedir.

Öğretmen adaylarına cevaplamaları için sunulan ölçeklerde, öğretmen adaylarının çevre hakkı ile ilgili maddelere verdikleri veya veremedikleri yanıtlar, konuyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıklarının göstergesidir. Kanunen böyle bir hakka sahip olduklarını bildikleri görülmüş fakat bunun yanında çevre hakkı kavramının içini dolduramadıkları aşıkardır. Çevre hakkını sadece insan hakkı olarak görüp diğer canlıların çevreye dahil olduğu bilincinde değildirler. Öğretmen adaylarının çevre hakkını yalnızca “insan hakkı” olarak anlıyor olmasının yanında, hak sahibi öğretmen adayları çevre hakkı kavramı ile ilgili bilgilerinin davranışa dönüştüremedikleri görülmüştür.

Çevre sorunlarının ortaya çıkmadan önlenmesi, çıkmış olanların çözülmesinde anayasal, yapısal düzenlemelere ihtiyaç olduğu açıktır. Ancak toplumsal ve kültürel yapının özellikleri bilinmeden, birey ve toplumların tutumları belirlenmeden yapılacak olanlar amaca hizmet etmeyecektir. Kamu, özel sektör ve halkın değişik kesimlerinin tutumlarının belirlenmesinde araştırmaların yetersizliği bilinmektedir. Bu yetersizliğin en önemli nedeni,

tutumlarının bilinmesinin yararlarının yeterince anlaşılmamış olmasıdır. Yapılacak özgün araştırmalar, sorunun çözümüne yardımcı olabilecektir (Şama, 1997, s.93).

Bir hak isteminin insan hakkına dönüşmesi süreci, istemin koruduğu değer, insan haklarının özüne uygunluğunun belirlenmesiyle başlar. Hak isteminin öz ve değerinin, hakkın felsefi ve moral açısından bir insan hakkı olarak kabulünü gerektirir. Felsefi ve moral açılarından bir insan hakkı olarak kabul edilen hakkın hukuksallaşması ise, bundan sonraki evrede gerçekleşebilir ya da hiç gerçekleşmeyebilir. Çevre hakkı, insana kendi değerine uygun bir yaşam sürdürebilmenin asgari araçlarını vermektedir. Çevre hakkının insan hakkı olarak korunması ise, bu hakkın genel, evrensel yararlaraya yönelik ve bütün insanlar için büyük bir ihtiyaç olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca çevre hakkı, diğer insan haklarının da içinde kullanılacağı maddi ortamı güvenceye alıp, bu ortamın asgari ilkelerini belirlediği için, aslında diğer insan haklarını potansiyel olarak güçlendiren bir işlevi yerine getirmektedir.

ÖNERİLER

Sağlıklı çevre eğitiminin verilebilmesi için ise öncelikle öğretmenlerin bu eğitimden geçirilmesi gerekmektedir. Çevre hakkının konusu kademeli olarak eğitim müfredatına eklenmelidir. Çevreye karşı olumlu tutumlara sahip, temiz bir çevrede yaşamının anayasal bir hak olduğunu bilen öğretmenler yetiştirilerek eğitim ve öğretimin her kademesindeki öğrenciler için olumlu modeller oluşturulmalıdır. Çevre ve çevre hakkı konusunda öğretmenler hizmet içi eğitimlerle desteklenmelidir. Bu konuda okul yöneticilerine de çok önemli görevler düşmektedir. Genel olarak her eğitim ve öğretim kademesinde görev alan yöneticilerin okullarındaki öğrencilere olumlu çevresel tutumlar kazandıracak toplantı, panel, sempozyum vb... faaliyetler düzenlemelidirler. Öğrencilerin çevresel tutumlar kazanmasında erken yaşta eğitimin gerekli olduğu görülmektedir. Öğrencilere anaokulunda başlanılarak çevreye karşı tutumlar geliştirmesi sağlanmalı ve sonraki eğitim dönemlerinde bu alışkanlıklar profesyonel kişilerce geliştirilmeli ve davranış haline getirilmesi sağlanmalıdır.

Çevre hakkının sadece insan hakkı olmadığı bilinmeli ve unutulmamalıdır. Bunun için devlet tarafından çevreyi koruma adına düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemeler ile çevre değerlerinin tümünün korunması sağlanmalı ve bireylere öğretilmelidir. Devlet tarım arazilerinin amaç dışı kullanılmaları engellenmelidir. Toprağın verimli kullanılması sağlanabilir. Ormanların küçülmesinin önüne geçilebilir. Tarımda kullanılan hibrit tohumların ve kimyasalların canlılara zarar verdiği ön görülerek koruma çalışmalarına başlanmalıdır. Bitkisel ve hayvansal üretim artırılarak canlılar için yaşam alanları oluşturulabilir. Kalabalık

şehirlerde artan nüfus çarpık kentleşmeyi beraberinde getirmektedir. Bununla ilgili planlama çalışmaları yapılmalı, koruma alanlarına zarar vermeyecek şekilde çalışılmalıdır.

Evrensel nitelikli çevreci derneklerle iş birliği yapılarak, çevre ve çevre hakkı üzerinde çerçeve haklar belirlenebilir, genişletilebilir. Öğretmen adaylarının çevre suçları kapsamında bilgilerinin eksik olduğu görülmüştür. Canlıların yaşanabilir sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının ellerinden alınmasının doğuracağı sonuçları ve bu sonuçlar için yapılabilecekler konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Çevreye zararı olan şirketlerin, şahısların almaları gereken cezalar belirlenmeli veya arttırılmalıdır. Denetimler arttırılmalı, çevreye verilen zararların önüne geçilmelidir.

Yaşanabilir ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahip olduklarının farkındalığını sağlamak için sözlü ve yazılı basını periyodik olarak sürekli bir şekilde kullanmak da etkili olabilmek için gereklidir. Özellikle yerel düzeydeki medya yöresel çevre sorunlarını gündeme getirmeli ve çözümler üretilmesinde sürekli olarak takipçisi olmalıdır. Medyanın bilgilendirme çabasında olması halkın farkındalığını arttıracaktır.

KAYNAKÇA

- Aybay, A. (1992). *Çevre ve Hukuk*. Ruşen Keleş (Ed). *İnsan, Çevre, Toplum*. İmge Kitabevi. Ankara.
- Erol, G., Gezer K., (2006). Sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarına çevreye ve çevre sorunlarına yönelik tutumları. *International Journal of Enviromental and Science Education*. 1(1), 65-77.
- Kaboğlu, İ.Ö. (2005). *Çevre Hakkı*. İmge yayınevi. Ankara. s.36.
- Kayserilioğlu, G. (2006). *Bir Tüketici Hakkı Olarak Sağlıklı Bir Çevreye Sahip Olma Hakkı* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri.
- Kılıç, S. (2012). *Çevre Hakkının Gelişim Sürecinde İnsan Haklarının Rolü*. İnsan Hakları Yıllığı. Niğde Üniversitesi. İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Niğde. 30 s.21-39.
- Özdek, Y. (1993). *İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı*. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) Yayınları. Ankara. No:249.
- Pazarcı, H. (1983). *Çevre Sorunlarının Uluslararası Boyutları ve Uluslararası Hukuk*. Fehmi Yavuz'a armağan. AÜ Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları. s. 201-237.
- Şama, E. (1997). *Üniversite Gençliğinin Çevre ve Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları (Gazi Eğitim Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma)*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Şama, E. (2003). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (23)2, 99-110.
- Turgut, N. (1998). *Çevre Hukuku*. Ankara. Savaş Yayınları. s.144.
- Uzun, N. (2007). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Bilgi ve Tutumları Üzerine Bir Çalışma* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.